

Korompay
H. János

Minden „hijába való”?

Arany János 1834-ben készített prédikációja

A nagyszalontai múzeum őrzi Arany János munkásságának legkorábbi kéziratát. Leírása szerepel a kritikai kiadásban, a nagyszalontai iratok Dánielisz Endre által összeállított jegyzékében: „füzetalakra hajtogatott, összevarrt” levelekből áll, a prédikáció textusának megjelölésével.¹ Arany tizenhét éves korában írta le: 1833 és 1836 között a debreceni református kollégiumban tanult, de annak költségeit nem tudta kifizetni, így 1834 márciusától 1835 áprilisáig Kisújszálláson tanított, abban az iskolában, ahol a későbbi református püspök, Török Pál volt a rektor-igazgató.

A címlapon szereplő *Communes* valószínűleg a latin *loci communes* rövidítése, amelynek jelentése: közösen elfogadott teológiai tételek. A *Közönséges Tanítás* pedig mindenkihez szóló, vasárnapi tanítás, mint ahogy Csokonai Vitéz Mihály Csurgón írt prédikációjának címe is *Közönséges Tanítás* volt (CSOKONAI VITÉZ 1990, 153–158. o.). Lényeges a megjelölt időpont: november 3., azaz hétfő, tehát a tanítás első napja, mert az akkori iskolai év november 1-jén kezdődött és húsvét előtt ért véget, második feléve pedig szeptember 15-ig tartott. Arany János tehát az 1834-es tanév kezdetén írta le a prédikációt.

Az elemzés tárgya a Prédikátor könyve I. fejezetének 14. verse: „Láttam minden dőlőket, mellyek lesznek a’ nap alatt, hogy mind ezek hijába valóságok, és a’ Léleknek gyötrelmei.”

A kutatás mindeddig nem tudott választ adni a következő kérdésekre: Milyen célból keletkezhetett ez a szöveg? Mit jelent az, hogy Arany János „leírta”: másolást vagy bizonyos mértékben önálló munkát? Milyen kapcsolatban van a prédikáció az életművel? Az első kérdésre csak feltevéseink lehetnek: esetleg legáció volt a megbízatás célja, de erre nézve semmilyen dokumentum nem maradt fenn; inkább föltehető azonban, hogy homiletikai, azaz egyházretorikai gyakorlatként kellett elkészíteni ezt a szöveget.

Mit jelenthet az, hogy Arany leírta? Erre a kérdésre már több bizonyossággal adhatunk választ. Egyrészt maga a szöveg árulja el, hogy nem pusztán másolásról van szó: ezt a következő javítások bizonyítják. Néró nem „palotájának szegletébe”, hanem „legrejtettebb helyébe kereste a’ soha fel nem talált nyúgodalmat”; másodsor: a vallás és (az itt erényt jelentő) virtus, amelyek „állandó javai az életnek”, nem „a’ síronn tul”, hanem a „halál után is megmaradnak”; harmadszor pedig: a halál jeleinek felsorolásában a szemek nem „el lankadnak”, hanem „bé esnek”. A stiláris korrekciók tehát önálló fogalmazást jelentenek.

A prédikáció tanítása nem a Kölcsey Ferenc által írt *Vanitatum vanitas* című verséé, amely szerint Salamon tanítása az, hogy „Mikép széles e’ világon / Minden épül hitványságon, / Nyár és harmat, tél és hó, / Mind csak hijába való!” (KÖLCSEY 2001, 116. o.) – hanem „azok a’ dolgok, mellyeket az emberek úgy néznek mint fő czélt csak mellesleg valo eszközök azokhoz képpest, mellyekbenn a valódi tsupa bóldogság áll, és azok ezekhez képpest merő hijába valóságok és a’ léleknek gyötrelmei”. Tehát nem minden hiábavaló, hanem csak azok, amelyeket a valódi értékek pótlására választottak.

¹ ARANY 1966, 466. o. Jelzete: Arany János Emlékmúzeum 34. 21 × 13 cm, 8 fol.

Kölcsey versének jelentése Arany János számára, mint erről Tompa Mihálynak beszámol, máskor csak tréfa volt, 1859-ben, az Ausztria, Piemont és Franciaország között kitört háború idején azonban – a református istentisztelet „hiszem, vallom és követem” szavaival – másképp látta, fejből idézve a költeménynek nem utolsó, hanem utolsó előtti versszakát. A „Sorssal, virtussal, nagysággal” sor helyett levelében „Sorssal, kincscsel, méltósággal” szerepel, a prédikációnak azt a részét idézve fel, amely a boldogság akadályairól szól, hiszen a kincs és a méltóság ezek közé tartozott.²

Az, hogy Arany nem írta, hanem leírta a prédikáció szövegét, valamilyen előzményt sejtet. Sikerült megtalálni a kézirat egyik fő forrását: négy évvel korábban, 1830-ban a Vörösmarty Mihály szerkesztette *Tudományos Gyűjteményben* JERÉMIÁS (később Jeremiás) Sámuel református lelkész terjedelmes tanulmánya jelent meg *Az ember boldogságának Feltételei* címmel. Ez is hivatkozik a Prédikátor könyvére, amelynek központi üzenete megegyezik Arany prédikációjának alapversével: „E’kor tekinték minden én dolgaimra, mellyeket tselekedtenek vala az én kezeim, és az én munkámra, mellyet szorgalmatossággal szerzettem vala; imé pedig ezek mind hijába valóság, és a’ léleknek gyötrelme, elannyira, hogy nintsen a’nak semmi haszna a’ nap alatt.” (Préd 2,12; JERÉMIÁS 1830, 8. o.)

A két szöveg logikája és szerkezete megegyezik. A tanulmányban a boldogság akadályai: az elégedetlenség, hiúság és önzés, valamint a szerencsétől függő gazdagság, társadalmi tisztesség és a kötelességeinket kizáró gyönyörűségek keresése (uo. 6. o.). Arany esetében pedig „Azokról a dolgokról, a’ mellyekben a’ bölts hijába keresi a’ boldogságot és a’ mellyekről azt mondja, hogy azok a’ léleknek gyötrelmei”: a gazdagság, rang és hatalom, valamint a gyönyörűségekben való elmerülés. A tanulmány szerint a boldogság feltételei között szerepel a teljesített kötelesség, a sztoikus mértékletesség és az erényt jelentő virtus (uo. 11., 19., 28. o.). A prédikáció szerint pedig az élet nem mulandó, hanem állandó javait a vallás tanításának, a jó cselekedeteknek gyakorlása, a vallás és az erény jelenti. Jeremiás Sámuel tanulmánya nemcsak az Arany-kéziratnak, hanem a folyóiratszerkesztő Vörösmartynak is forrása lehetett. *A’ merengőhöz (Laurának)* írt vers híres sorai: „Mi az, mi embert boldoggá tehetne? / Kincs? hír? gyönyör?” ehhez a gondolatmenethez kapcsolódnak (VÖRÖSMARTY 1962, 69. o.).

A magasabb társadalmi polcra törekvés által nem lehetünk boldogabbak, hirdeti a tanulmány, mert „a’ nagyoknak sokkal több bajaik és tűnődéseik vagynak, mint az alacsony sorsúaknak, és szegényeknek” – „nem különben mint a’ magas hegyek’ tetején lévő fák szüntelen ki vagynak téve a’ szélveszek’ és menykövek’ ostromainak, a’ midőn az alacsony völgyekben lévő cserjék csendes bátorságban vagynak” (JERÉMIÁS 1830, 15. o.). Arany János kézírata ugyanezt és hasonló kifejezésekkel tanítja: „...valamint a’ magas hegyek és épületek tetejeinn a’ szélveszek, és égi háborúk dühösségei gyakrabban uralkodnak, mint a’ völgyönn, és az alacsony kunyhók körül.” Ennek történelmi példájaként Jeremiás Sámuel Nagy Sándort idézi: „...olyan telhetetlen lévén az emberi szív, hogy minél többje van, a’nál többet kíván, úgy hogy ha a’ föld’ kerekiségének nagy részit birná is, sírva fakadna Nagy Sándorral, hogy miért nints még más világ a’ mellyet meghódoltasson?” (Uo. 3. o.) Arany János prédikációja ugyanezt teszi: „Ama híres Nagy Sándorról azt jegyezték fel a’ történetkönyvek, hogy minekutánna az akkor esmeretes világnak nagyobb

² Arany János levele Tompa Mihálynak, 1859. június 4. In: ARANY 2004, 305. o.

részét meg hódoltatta volna, azon panaszkodott miért nem teremtett még az Isten más világot is hogy azt is hatalma alá hajtaná.”

A forrásként használt tanulmány szerint a célok eszközét nem szabad céllá tenni, így mértékletességben kell élnünk, mert „a’ ki vagy kell vagy nem, eszik, iszik, csak azért mert van mit, az azon ingertől fosztja meg magát, mely az evést és ivást gyönyörűséggé teszi, sőt lealatsonyítja magát a’ barmok’ sorsára, czéllá tévén az életben azt, a’ mi csak eszköz a’ czélra” (uo. 20. o.). A prédikáció itt is követi Jeremiás Sámuel: „Gyönyörködni módjával a’ világbann bõlts emberhez illik, de ezekben el merülni, és magát a’ testi gyönyörűségeknek rabul adni, a’ kivánságoknak szólni, ez az a’ mi az embert egész a’ baromig lealatsonyítja.”

Az elmondottak alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a fiatal Arany János azt a megbízást kaphatta – talán Török Páltól, az iskola rektorától, akinek könyvtárát tanulmányozhatta –, hogy az 1834–1835-ös tanév kezdetére készítse el a Prédikátor könyve kiválasztott versén alapuló prédikációját; ehhez forrásként megkapta a *Tudományos Gyűjtemény*ben megjelent tanulmányt. Az, hogy a prédikációt „leírta”, azt jelentheti, hogy összefoglalta és saját kiegészítéseivel fogalmazta meg a felhasznált forrást, esetleg más forrásokat.

Ha összehasonlítjuk ezt a kéziratot és Arany János életművét, milyen összefüggéseket találhatunk? A költő levelezéséből két példát idézek. A prédikációban ezt olvassuk: „...a’ nagy méltóságba helyeztetett emberek szintúgy, vagy még jobban ki vagynak téve a’ veszedelmeknek, mint a’ Közönséges emberek.” A Gyulai Pálnak írt önéletrajzi levélben pedig Arany ezt írta saját irodalmi érdeklődésének első korszakáról: „Mindez házasságomig tartott, akkor föl tettem magamban, nem olvasni többet, hanem élni hivatalomnak, családomnak, lenni közönséges ember, mint más.”³ Egész életében mindig a „tekintetes” és sohasem a „méltóságos” megszólítást kívánta. Az a tanulmányban és a prédikációban is szereplő ellentét viszont, amelynek meggyőző erejét a földrajzi és társadalmi magasság és mélység párhuzamai bizonyítják, „hogy valamint a’ magas hegyek és épületek tetejeinn a’ szélvészek, és égi háborúk dühöségei gyakrabban uralkodnak, mint a’ völgyönn és az alatsony kunyhók körül”, az ő életében fordítva érvényesült: „Rám nézve nem a [!] teljesült, hogy a villám inkább magas bérzre hull, mint alacsony dombokra” – írta csaknem harminc évvel később Szász Károlynak.⁴

Két versbeli példa is bizonyítja, hogy a fennmaradt kézirat nem csak ifjúkori próbálkozás volt, hanem életre szóló tanulságokkal is járt. Az a megállapítás, amely szerint „az emberi szív olly veszendő dolgokba helyeztetni bizodalját, mellyek hijába valóságok és a’ léleknek gyötrelmei”, visszatér *A hajótörött* című versben, amikor, Világos után, maga is tönkrement:

„Féltétek Istent, emberek!
Veszendő e világi jó;
A holnapig sem biztosít
Tömött szekrény, rakott hajó.”
(ARANY 1951, 93. o.)

Arany János felfogásában a vallás és a költészet szorosan összefügg: ez a rokonság felfedezhető a prédikációbeli hitvallás és *A vigasztaló* című vers között is. Az első így hangzik: „De a’ vallás, ez az égből alá szált vigasztaló és

³ Arany János levele Gyulai Pálnak, 1855. június 7. In: ARANY 1982, 560. o.

⁴ Arany János levele Szász Károlynak, 1861. augusztus 22. In: ARANY 2004, 569. o.

oltalmazó Angyal bódog állapotunkba vélünk van, szerentsétlenségünkbe meg segít, Örömmeket tetezi, bánatunkat enyhíti, egészségünket fűszerezi, betegségünket gyógyítja.” *A vigasztaló* pedig így:

„S mire nincs szó, nincsen képzet:
Az vagy nekem, oh költészet! [...]
Jókedvem te fűszerezed,
Bánatomat elleplezed...”
(Uo. 201–202. o.)

Az elmondottakat összegezve megállapíthatjuk, hogy a *Közönséges Tanítás* Arany János első fennmaradt munkájának tekinthető.

* * *

Communes.
Közönséges Tanítás.
Leirta
Arany János
Kisujszállás. Nov. 3^{án}
1834.

Közönséges Tanítás.

Sz. Letzke. Préd. I:14

Láttam minden dőlgoakat, mellyek lesznek a' nap alatt, hogy mind ezek hijába valóságok, és a' Léleknek gyötrelmei.

Nintsen a' teremtett dolgok⁵ között csak edj is, melly a' változásnak vas-törvényje alól fel volna szabadítva, és még is az emberi szív olly veszendő dolgokba helyhezteti bizodalját, mellyek hijába valóságok és a' léleknek gyötrelmei.

Nagyon balra magyarázná valaki a' Bölts elolvasott szavainak értelmét, ha azt állítaná hogy ezen beszédekben az Isten áldása eránt hidegséget, a' szabados és ártatlan gyönyörűségek eránt pedig unalmat és iszonyodást akar gerjeszteni. Csak azt akarja ő ebben mondani, hogy nem abban áll az embernek boldogsága és fő java, melybenn azt az embereknek nagyobb része keresi, és hogy azok a' dőlgoak, mellyeket az emberek úgy néznek mint fő czélt csak melleleg valo eszközök azok hoz képpest, mellyekbenn az valódi tsupa bódogság áll, és azok ezekhez képpest merő hijába valóságok és a' léleknek gyötrelmei.

Ezenn beszédeknek alkalmatosságával akarok elmélkedni előttetek

1^{ör} Azokról a dőlgoakrol, a' mellyekben a' bölts hijába keresi a' bódogságot és a' mellyekről azt mondja, hogy azok a' léleknek gyötrelmei

2^{ör} pedig azt mondom meg mi teszi az embernek fő javát és bódogságát.

⁵ A kézirat rövidítései: dğok – dolgok; egÿ – egyik; êreknek – embereknek; ĝ – meg; hm – hanem; Iñ – Isten; K. – keresztyén(ek); Kereszty! – Keresztyének!; ñ – nem; nĕ – nem; ts – tsak; u – ugyan; vā – van; vgi – világi; vĕk, vön [?] – vannak; Vš, vs – vallás; Xtus – Krisztus

Azt lehetne gondolni Keresztyének! hogy mikor a' Krisztus a' földre le szállott és a' Keresztyén vallás fundamentomát meg vetette, annyira el űzte mennyei tudományjának joltévó világával a' babonaság sűrű homályát hogy a' bálványimádásnak, legalább azok között a' nemzetek között, kik az Úr Jézus nevéről neveztetnek, egészen vége szakadt. De fájdalommal kell meg vallani hogy a' Keresztyének között is többnyire mindennek van egy kebelebeli bálványja, melynek naponként áldozik, ugyanis melly sokan találkoznak, a' kik mint a' Mózes idejebeli Zsidók imádják a' néma aranyat! – Nagy része a' halandóknak el felejtkezvénn rendeltetéséről, a' kints keresést tészí céljává az életnek. De hát azok, a' kik a' pénzt hathatós<oknak> eszközöknek nézik a' fő jó el nyeresére, el juthatnak é ez által ezen célra? Eppen nem Keresztyének! mert igaz ugyan hogy a' pénzenn mindent meg lehet szerezni, a' mi ételünkre és ruházatunkra szükséges, de olyat a' mi a' boldogságra tartozik egyet sem. – Hogy testünket és lelkünket betegségtől meg oltalmazhassuk, meg őrizhessük, arra a' világnak kintse sem elégséges; szerezhetz magadnak gazdagsággal barátokat, vagy inkább körülötted csapodárkodó hízelkedőket, de igaz barátokat, kik nélkül pedig az életnek minden édessége keserű a' halandóra nem csak egyet sem. Mig boldog vagy nyomba követnek azok tégedet, de szerencsétlenségedben futnak tőled, vagy pedig még ki is nevetnek. Nem említem azokat a' sok álmatlan éjszakákat mellyeket az ő kintsének szaporításon való gondolkodásba tölt el a' fősvény, nem említem azt a' szüntelen való retteget, melybe ejti, mellyel kinozza ötet az a' félelem, hogy néalán vagy erőszak, vagy valamely szerentsetlenség által meg fosztódhatik javaitól. Mit tehetnek a' levegőbe magossan felnyúlt paloták, mellyek kevélyen hirdetik birto kosoknak gazdagságát és méltóságát, eljő a' tűz, pusztítva rohan ki a' víz árkaiból az elementumok felháborodnak, s kő halommá tészik a' büszke épületeket. És mikor fejed felett menyköves fellegek csoportoznak öszve, villámlásokkal és menydörgésekkel rettentvén szívedet, midőnn a' mint sz. Dávid énekel, az úrnak szava megdördül a vizekenn, midőnn az Úrnak szava le töri a' Czedrus fákat, az Úr letöri a' Libanus Czedrusait és meg tomboltatja azokat mint a' tulkokat, a' Libánust és Síriont mint az egy szarvú fiait, midőnn az Úrnak szava botsajt lángos tüzet, midőnn meg reszketteti a' pusztát, a' Kádes pusztáit, akkor mondom bátorságba helyeztetnek é kintseid s meg gátolhatják é a' hartzoló egeket? – Vagy mikor a' döghalált okozo gőzök, és nyavalyák meg vesztegetik a' levegő-eget, ellent álhat é aranyaidnak özöne hogy azok hozzád ne férjenek – vagy végezetre mikor a' mind ezeknél rettenetesebb szélvész, a' lelki esméret, az elkövetett gonoszok' emlékezte feltámad szivedbenn, le tsendesithetik é azt temérdek kintseid? Oh nem! Keresztyének, a' kintseknek nintsen ennyi ereje, nem helyeztethetnek ők bennünket boldogságba, és így nem méltánn el mondhatjuk é hogy azok tsak hijába valóságok, és a' léleknek gyötrelmei?

Továbbá: láthatjuk, és tapasztalhatjuk, hogy némelly emberek rangjokba és méltóságokba helyeztetik legfőbb javokat. Igaz ugyan hogy szép dolog azokkal birni: de ezek<.> szint úgy nem segíthetnek az emberekenn ott ahol leg nagyobb szükség volna a' segedelemre, és a' nagy méltóságba helyeztetett emberek szintúgy, vagy még jobbann ki vagynak téve a' veszedelmeknek, mint a' Közönséges emberek. Mert úgy tapasztaljuk hogy valamint a' magas hegyek és épületek tetejeinn a' szélveszek, és égi háborúk dühösségei gyak<ortabban>rabbann uralkodnak, mint a' vólgyönn, és az alacsony kunyhók körül: azonképpen azon személyek körül vagynak leg bokrosabban, a' gondok, a' búk, a' bánatok, a' félelmek és rettegések a' kik a' világi méltóságnak magasabb pólczainn ülnek. A' nyavalyák a' betegségek, a' döghalál rettenetességei szintúgy uralkodnak a' fejedelmekenn, mint a' porba csúszkáló koldúsonn. – De ha mind ezek ellen óltalma volna is, valyon hol van az a' hatalom melly a' fel háborodott lelki esméretnek ellent állhasson, hol van a' méltóság mely annak kétségbe ejtő szemre hányásai, és mardosásai ellenn bátorságba helyeztetné magát?

Ama hires Nagy Sándorról azt jegyzték fel a' történetkönyvek, hogy minekutánna az akkor esmeretes világnak nagyobb részét meg hódoltatta volna, azon panaszkodott miért nem teremtett még az Isten más világot is hogy azt is hatalma alá hajtaná – és még is midőnn hirtelen haragjába leg kedvesebb barátjának szívét által ütötte volna, a' lelki esméret benne feltámadvánn mérget vett bé, és azzal vetett véget tulajdon életének.

Hasonloképpenn egy Néró nevű kegyetlen Római császárról olvassuk hogy minekutánna két feleséget, mostoha ötsét, legjobb Tanítóját, és végre a' maga tulajdon édes anyját is ártatatlanul megölette volna: annyira gyötrettetett az ellene feltámadt bíró, a' lelki esméret által, hogy minden menydörgésbenn az Istennek ellene kiáltó boszszuállós szavát, minden villámlásbann életét eloltó fegyverét képzelte<.> azért palotájának <szegletébe> leg rejtettebb helyébe kereste a' soha felnem talált nyúgodalmat. – És így Keresztyének! nemde nem azt mondhatjuk é a' világi fényről hatalomról és méltóságról is hogy azok is tsak hijába valóságok és a' léleknek gyötrelmei.

A világi múlandó jók között tovább, a' melyekbe a' halandó bízakodni szokott nem utolsó helyet foglal a' szépség – de ez is tsak merő hijába valóság.

Ugyanis a' bársonyos mezőket egy éjjeli dér meg fosztja zöld színektől, a' tavasznak legfőbb ekességei a' sokszinű virágok, a' nap égető tekintete előtt el hervadnak. Így múlik el a' szép ábrázat a' piross orcza, midőn azokat a' nyavalyák, a' vénség, és halál ki vetkoztatik deli formájokból.

Van még egy neme az embereknek a' mely még sokkal repedezettebb nádszalhoz ragaszkódik, mint az eddig említettek. Ezek azok kik a' világi gyönyörűségekben helyhezteszik fő javokat és bődögságokat.

Gyönyörködni módjával a' világban böls emberhez illik, de ezekben el merülni, és magát a' testi gyönyörűségeknek rabúl adni, a' kívánságoknak szölgalni, ez az a' mi az embert egész a' baromig lealatsonyítja. Jó ugyan a' mi szemeinkel nézni a' napot, és édesek az életnek gyönyörűségei, de ezekis akkor hagyják el az embert, mikor leg több szükség völna reájok. És ha szinte a' tetsző gyönyörűségekben és örömökben zajogja is el valaki életének azon korát, mellybe mint testi mind lelki ereje épségben van: csak ugyan eljö ő reá is a' vénség – őszhajak fedik bé zavart fejét, de a' mellyek nem lengenek – nem hamvadnak el tiszteletesenn. El jó a' sírnak éjjele, bé zárja szemeit, és a' mi kevés gyönyörűsége lett völna <is> még annak látásától is meg fosztja azokat. Avagy tehát <Keresztyének!> a' gyönyörűségek is nem hijába valók nem a' lélek gyötrelmei völk az ő reá nézve?

Meg értvén már ezekből Keresztyének! hogy az eddig elő számláltak közzül egygyikbe sem lehet bizni lássuk már *2° mi teszi hát az ember fő javát és bődögságát?*

Az ember fő javának esmertető béjjege ez hogy a' mikképpen az Isten változhatatlan: úgy az ember az ő jótselekedete által meg nyeri azt, hogy midőn az éltető állatok meg olvadnak is és a' világ alkotmányja öszve dül gyözedelmesenn áll meg a' maga lelkének erejében és az Isteni kegyelemtől gyámolítatva, azoknak öszve roskadó hantjai felett. Ezenn fő jó már a' Vallás, és annak gyümölcsei a' jó tselekedetek. Az eddig elő számlált világi jók csak bizonyos időbe nyújtanak vigasztalást, és akkor hagynak el bennünket midőn a' segítségre leg nagyobb szükségünk van. De a' vallás, ez az égből alá szált vigasztaló és oltalmazó Angyal bődögs állapotunkba vélünk van, szerentsétlenségünkbe meg segít, Örömmünket tetezi, bánatunkat enyhíti, egészségünket fűszerezi, betegségünket gyógyítja: egy szóval a vallás egy bennünk lakozó Istenség, mely nemcsak bődögs óráinkat kedvesebbekké, hanem a' keserűeket is édesekké változtatja.

A' vallás u: is az a' mely meg örzi a' gazdagnak szívét a' kevelységtől, és fősvénységtől, az erőstet a' vétkes magába bízakodástól, a' szegényt az el csüggedéstől, és kétségsbe eséstől. Tegyetek ti magatok itt bizonyoságot vallást szerető Keresztyének! hányszor merítettetek vigasztalást a' vallásból, midőn azt minden gazdaságokban, méltóságokban, és erőtkben fel nem találtátok. Hányszor csendesítette le életadó vigasztalással fel háborodott lekieméretetek az Isten kegyelmességébe, irgalmasságába való bizodalom. Szölgatok ti utolsó szükségre jutott szölkölködők, ti az élet terhe alatt el alélt nyomorúltak kik mindentől el hagyattatván gyakran a' kétségsbe esés örvényéhez közeli tettetek szölgatok mondom ha nem a' vallás völt é az, melly lágy írat kötött meg sebhedt szöveitekre ezenn szökkal vigasztalván: Jöjjetek én hozzám, kik meg fáradtatok és meg terheltettetek én meg könnyebbitek titeket.

Úgy van Keresztyének! a' Vallás és Virtus azok az állandó javai az életnek, a' mellyek még a' <síronn tul> halál

után is meg maradnak. A' gazdagságonn hatalma van a' szerentsének, a' rangonn <pedig> a' történeteknek a' vallás pedig és a' jó cselekedetek ezekenn is győzedelmeskednek. Mikor a' testnek sátora bomlani kezd, mikor megszűnik bennünk munkálkodni az életerő, és a' vér az erekbe meg fagy, mikor a' szemek <el lankadnak> bé esnek, az ajakak meg kékülnek, az ortzák el halványodnak, mikor a' koporsó ködei, sötét ejtzakába borítják a' lételt: akkor is a' Vallás az Istennek irgalmasságát előnkbe terjesztvénn a' halált édessé teszi minékünk. E' tanit meg bennünket hogy úgy nézzük a' világi életet mint el kezdetét az örökké valóságnak, és a' sirt mint olyan hajlékot mellynek ajtaja paraditsomra nyilik. Bóldog Ország! szeretetre méltó haza! meg elégedés és öröm lakik te benned, a' bánatok és nyomorúságok idegenek te benned! Gazdagság rang és pompa mint hijábavalóságok és Lélekk gyötrelmei ki vannak te belőlled vettetve. Egyedül a' vallás és jó cselekedetek az örök bóldogság fundamentomi élnek te benned!

Ezek igy levén Keresztyének! ne ragaszkodjunk felettébb a' világi múlandó jókhoz hanem a' vallás és Virtus által vezéreltetvénn keressük az odafel valokat. Igy ha az utolsó ellenséggel a' halállal szembe szállunk igy biztatjuk magunkat: Kitsoda vólna az egekbenn te náladnál több? Én tenálladnál egyébbenn nem gyönyörködöm e' földönn ha bár el fogyatkozik az én szivem és testem de az én szivemnek kő sziklája és az én erősségem te vagy egyedül óh Isten mind örökké Ámen. – Nov. 3^{án} 1834. A. J.

Hivatkozott művek

- ARANY János 1951. *Kisebb költemények*. S. a. rend. Voinovich Géza. Akadémiai, Budapest. (Arany János Összes Művei I.)
- ARANY János 1966. *Hivatali iratok*. 1. köt. *Nagyszalonta – Nagykőrös – Budapest (1831–65)*. S. a. rend. Dánielisz Endre – Törös László – Gergely Pál. Akadémiai, Budapest. (Arany János Összes Művei XIII.)
- ARANY János 1982. *Arany János levelezése (1852–1856)*. S. a. rend. Sáfrán Györgyi – Bisztray Gyula – Sándor István. Akadémiai, Budapest. (Arany János Összes Művei XVI.)
- ARANY János 2004. *Arany János levelezése (1857–1861)*. S. a. rend. Korompay H. János – Bódyné Márkus Rozália – Jankovits László. Universitas, Budapest. (Arany János Összes Művei XVII.)
- CSOKONAI VITÉZ Mihály 1990. *Szépprózai művek*. S. a. rend. Debreczeni Attila. Akadémiai, Budapest. (Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei.)
- JERÉMIÁS Sámuel 1830. Az ember' boldogságának Feltételei. *Tudományos Gyűjtemény*, 14. évf. 10. sz. 3–43. o.
- KÖLCSEY Ferenc 2001. *Versek és versfordítások*. S. a. rend. Szabó G. Zoltán. Universitas, Budapest. (Kölcsey Ferenc Minden Munkái.)
- VÖRÖSMARTY Mihály 1962. *Kisebb költemények*. 3. köt. *1840–1855*. S. a. rend. Tóth Dezső. Akadémiai, Budapest. (Vörösmarty Mihály Összes Művei.)

Korompay H. János az ELTE magyar-francia szakán szerzett diplomát. 1991-ig a Francia Tanzáken tanított, azóta az MTA Irodalomtudományi Intézetének 19. századi osztályán dolgozik. Tudományos tanácsadóként Arany János összes művei kritikai kiadását irányítja. Horváth János hagyatékának gondozója.